

RYSZARD CYMERMAN, JANUSZ GOTKIEWICZ, ZBIGNIEW HULL,
JERZY KOC, FERDYNAND KOCZOWSKI, JERZY SUCHTA

PODSUMOWANIE I WNIOSKI KONFERENCJI

W konferencji uczestniczyło ponad 160 osób z wielu ośrodków akademickich w kraju oraz urzędów wojewódzkich i instytucji zajmujących się ochroną środowiska. Opierając się na opublikowanych wcześniej referatach [1] oraz wprowadzeniu moderatorów poszczególnych grup problemowych*, w pierwszej części konferencji dyskutanci skoncentrowali się na ogólnych kwestiach związanych z teorią i praktyką ekorozwoju. W trakcie ożywionej dyskusji uczestnicy konferencji sformułowali szereg interesujących wniosków i propozycji. Oto one:

1. Wszyscy uczestnicy akceptowali tezę, iż gospodarowanie na obszarach wiejskich powinno uwzględniać zasady ekorozwoju. Zdając sobie sprawę z wieloznaczności tego pojęcia podkreślono, że nie należy utożsamiać rozwoju z ilościowym wzrostem ekonomicznym; przyjęto zatem, że ekorozwój to taki rozwój cywilizacyjny, który w długookresowej perspektywie historycznej jest zarazem „dopuszczalny ekologicznie, pożądany społecznie, uzasadniony ekonomicznie i możliwy technicznie”. Zgodzono się również, że w przypadku konfliktu między tymi wymogami należy bezwzględnie uznać priorytet kryteriów ekologicznych. Synonimem tak rozumianego ekorozwoju jest pojęcie rozwoju zrównoważonego (*sustainable development*). Należy zarazem odróżnić „ekorozwój” od „ochrony środowiska”, „ekologizacji wsi”, „rolnictwa ekologicznego”, produkcji „bezpiecznej żywności” i podobnych, związanych z szeroko pojmowaną „ekologią” pojęć. Postulowano konieczność uporządkowania i ujednolicenia znaczeń terminów używanych w kontekście rozważań nad ekorozwojem i wprowadzenie swego „ładu pojęciowego”.

2. Wyrażono pogląd, iż szczegółowe programy ekorozwoju obszarów wiejskich powinny być dostosowane do konkretnych warunków przyrodniczych i społeczno-ekonomicznych poszczególnych regionów – uwzględniać ich odrębność, walory i pełnione funkcje – zgodnie z priorytetami określonymi w planach zagospodarowania przestrzennego. Przyjęto optymistycznie, iż zadania ustalone dla poszczególnych regionów pozwolą na sformułowanie całościowego programu ekorozwoju obszarów wiejskich w skali całego kraju.

* Opublikowane referaty zgrupowane zostały w następujących grupach problemowych: 1. Przesłanki i podstawy ekorozwoju; 2. Funkcjonalne elementy ekorozwoju; 3. Gospodarka zasobami środowiska; 4. Ład przestrzenny ekorozwoju obszarów wiejskich; 5. Społeczno-ekonomiczne aspekty i instrumenty ekorozwoju obszarów wiejskich; 6. Szczegółowe i regionalne problemy ekorozwoju. W trakcie konferencji nie wygłaszano referatów: moderatorzy, po przedstawieniu tez sformułowanych w referatach danej grupy, kierowali dyskusją plenarną.

3. Realizacja koncepcji ekorozwoju wymaga wypracowania i przyjęcia przez wszystkie podmioty administracyjne, społeczne i gospodarcze całościowej i w miarę precyzyjnie określonej ekopolityki. Poinna ona obejmować cele, środki i instrumenty niezbędne dla jej urzeczywistnienia. Wśród instrumentów ekorozwoju podkreślono znaczenie czynników organizacyjno-prawnych, systemu zakazów i ograniczeń, instrumentów finansowych oraz informacyjno-edukacyjnych. W tym kontekście wiele uwagi w dyskusji poświęcono tezie, iż podmiotami odpowiedzialnymi za uruchamianie i stosowanie tych instrumentów są (w zależności od kompetencji i zakresu działania): wojewoda, sejmik samorządowy, urząd gminy, samorząd terytorialny, izby rolnicze, służby ochrony środowiska, Bank Gospodarki Żywnościowej, Federacja Konsumentów, związki rolników, ośrodki doradztwa rolniczego, szkoły rolnicze oraz pozostałe placówki oświatowe.

4. Stwierdzono, iż prawidłowe gospodarowanie przestrzenią i wprowadzanie ekologicznie zdeterminowanego ładu przestrzennego w istotnym stopniu zależy od odpowiedniego ustawodawstwa, dlatego stosownymi aktami prawnymi i przepisami wykonawczymi muszą dysponować samorzady pełniące wiodącą rolę we wprowadzaniu zasad ekorozwoju na danym terenie. Aktualnie obowiązujące w tej sferze regulacje prawne są niedoskonałe i ograniczone, zaś przygotowana nowa ustawa może stać się prawem lokalnym, co – zdaniem niektórych dyskutantów – stwarza zarówno szanse dla intensyfikacji działań na rzecz ekorozwoju, jak i pewne zagrożenia związane z lokalnym partykularyzmem.

5. Główną funkcją gospodarczą obszarów wiejskich jest rolnictwo. Spośród trzech wyróżnionych typów rolnictwa: konwencjonalnego (intensywne, przemysłowe), zintegrowanego i ekologicznego należy propagować i rozwijać rolnictwo integrowane, gdyż daje ono szanse zaspokojenia z nadwyżką potrzeb żywnościowych kraju. Zarazem stara się ono połączyć w sposób zrównoważony zalety dwóch pozostałych, eliminując w dużym stopniu wady rolnictwa intensywnego i przemysłowego. W zintegrowanej produkcji rolnej uprawa roślin i chów zwierząt muszą być traktowane komplementarnie, prowadzi się przy tym zbilansowane nawożenie organiczno-mineralne, dostosowane do ekonomicznie efektywnego i ekologicznie bezpiecznego progu, a pestycydy stosowane są jedynie w uzasadnionych przypadkach. Rolnictwo proekologiczne wykorzystuje środki plonotwórcze, nie przekraczając progu biologicznego danego ekosystemu (agrocenozy).

6. Należy propagować – i wszędzie, gdzie to możliwe, wprowadzać – rolnictwo ekologiczne, w tym również uprawy biodynamiczne, organiczne itp. W pierwszej kolejności (wręcz obligatoryjnie) powinno być ono wprowadzone w obrębie parków narodowych, krajobrazowych i w ich otulinach oraz w pobliżu ujęć wody, a także na obszarach łatwo ulegających degradacji. W początkowej fazie swego rozwoju gospodarstwa ekologiczne wymagają przeznaczenia określonych dotacji na wyrównanie strat finansowych związanych z ich nieco niższą wydajnością. Z przyczyn obiektywnych rolnictwo ekologiczne może stanowić niewielką część całego rolnictwa (10–20%).

7. Planowanie i wprowadzanie zasad ekorozwoju powinno być oparte na całościowym ujęciu i zbilansowaniu wszystkich zasobów środowiska oraz rozwoju wystę-

pujących lub potencjalnych funkcji gospodarczych na danym obszarze. Szczególną uwagę należy tu zwrócić na gospodarowanie energią — gdyż rozwijające się rolnictwo i przemysł, w tym zwłaszcza przemysł spożywczy, potrzebują wzrastających ilości energii. Obecnie zapotrzebowanie na energię jest w dużej mierze zaspokajane przez spalanie paliw konwencjonalnych, a przede wszystkim przez spalanie węgla kamiennego w prymitywnych urządzeniach piecowych lub kotłowych. Urządzenia te są poważnymi emitorami pyłowych i gazowych zanieczyszczeń powietrza. Emisja tych zanieczyszczeń jest nie kontrolowana. Dotyczy to zwłaszcza tak nieprzyjaznych środowisku składników spalin z węgla kamiennego, jak dwutlenek siarki i dwutlenek azotu (ogólnie tlenki azotu). W pracach nad ekorozwojem obszarów wiejskich należy koniecznie uwzględnić potrzebę odchodzenia od spalania węgla kamiennego na rzecz paliw bardziej przyjaznych środowisku. Obszary wiejskie są bowiem ośrodkami produkcji surowców żywnościowych i obniżenie tam wielkości emisji spalin sprzyjać będzie produkcji tzw. bezpiecznej żywności.

8. Dużo miejsca w dyskusji poświęcono kwestii kształtowania świadomości ekologicznej obszarów wiejskich. Uznano bowiem, iż podstawowym warunkiem skuteczności działań na rzecz ekorozwoju jest odpowiednia wiedza ekologiczna i sozologiczna oraz osobista odpowiedzialność każdego członka społeczności wiejskiej za właściwe użytkowanie zasobów środowiska przyrodniczego i produkowaną żywność. Dlatego uznano za konieczne wypracowanie i wprowadzenie całościowego systemu edukacji ekologicznej. System ten powinien obejmować badania naukowe, kształcenie na studiach podyplomowych, wprowadzenie oświaty ekologicznej do zasadniczych i średnich szkół rolniczych, doradztwo i szkolenie rolników, działalność placówek wdrażających metody rolnictwa ekologicznego, a także wszechstronną działalność informacyjno-propagandową oraz wydawniczą, dotyczącą szeroko rozumianej ekologii.

9. Uczestnicy konferencji uznali, iż byłoby ze wszech miar pożyteczne opracowanie — do użytku publicznego i praktyki — przystępnego przewodnika (poradnika) dotyczącego zasad funkcjonowania i metod wprowadzania ekorozwoju na obszarach wiejskich. W tym celu należałoby — wykorzystując materiały i ustalenia konferencji — zwrócić się do kompetentnych osób w kraju w celu podjęcia stosownych działań.

Podsumowując główne nurty tej części dyskusji należy również odnotować pewne jej niedostatki. W naszym odczuciu zbyt mało uwagi poświęcono ekonomicznym aspektom ekorozwoju. A jest to kwestia niezmiernie ważna w okresie przechodzenia gospodarki kraju w kierunku systemu rynkowego, w którym każda działalność gospodarcza musi być opłacalna i przynosić zyski. Dotyczy to szczególnie rolnictwa ekologicznego, charakteryzującego się wysokimi kosztami i dużymi nakładami pracy żywej. Innym niedostatkiem dyskusji było nikle zainteresowanie problemami aksjologicznymi i społecznymi uwarunkowań oraz konsekwencji ekorozwoju. Wszyscy uznawali, iż są to sprawy ważne, lecz zarazem zbyt mało jeszcze rozpoznane i zbadane, by można zmierzać do sformułowania szerszych i pogłębionych wniosków. Również kwestie wkomponowania podejmowanych już działań na rzecz ochrony środowiska przyrodniczego na wsi w procesy projektowania i planowania ekorozwoju (szczególnie problem składowania i utylizacji odpadów stałych) nie zostały

podjęte w dyskusji. A są to problemy na tyle ważne dla właściwego, całościowego zrozumienia mechanizmów i zasad ekorozwoju, iż wymagają głębszego rozważenia i bardziej szczegółowego potraktowania.

Druga część konferencji poświęcona była jednemu tylko problemowi: analizowano mianowicie możliwości praktycznego współdziałania w zakresie projektowania i wdrażania ekorozwoju wsi i rolnictwa przedstawicieli nauki oraz organizatorów życia społeczno-gospodarczego województwa ciechanowskiego. Podstawę dyskusji stanowiły przygotowane przez Urząd Wojewódzki w Ciechanowie informacje i opracowania dotyczące stanu środowiska przyrodniczego i sytuacji społeczno-gospodarczej regionu, pytania związane z realizacją programu wprowadzania produkcji zdrowej żywności w woj. ciechanowskim oraz „Pytania kierowane do środowisk naukowych”, dotyczące planowania regionalnego (planowania przestrzennego w województwie).

Dyskusja koncentrowała się wokół dwóch podstawowych kwestii:

- czy warunki naturalne oraz istniejący stan zagospodarowania przestrzennego województwa ciechanowskiego sprzyjają kreowaniu ekorozwoju wsi i rolnictwa?

oraz

- jak w praktyce możliwe jest skuteczne wykorzystanie osiągnięć nauk przyrodniczych i społecznych dla ekorozwoju obszarów wiejskich woj. ciechanowskiego?

W wyniku ożywionej dyskusji uczestnicy konferencji doszli do następujących wniosków:

1. Szansą woj. ciechanowskiego, wynikającą z uwarunkowań społecznych, ekonomicznych i siedliskowych, jest rolnictwo kierujące się zasadami ekorozwoju. Powinno ono produkować dobrą żywność, wśród której tzw. żywność ekologiczna może stanowić tylko niewielką część przeznaczoną dla specjalnych odbiorców. Nie jest słuszny pogląd o nadprodukcji żywności w Polsce. Dlatego produkowana w województwie dobra żywność ma szansę zbytu na rynku krajowym, zwłaszcza zaś w pobliskiej aglomeracji warszawskiej.

2. Ważnym zadaniem dla województwa jest zachowanie walorów wody, gleby i powietrza. Należy ulepszać system monitoringu środowiska przyrodniczego, zwłaszcza kontroli stanu jakości wód, zaś we współpracy z Regionalnym Zarządem Gospodarki Wodnej w Warszawie należy konsekwentnie zracjonalizować wszystkie ogniwa procesu gospodarowania wodą. Potrzebna jest ocena istniejących systemów melioracyjnych oraz wszystkich źródeł zanieczyszczenia środowiska przez rolnictwo.

3. Władze samorządowe oraz administracyjne województwa powinny pilnie podjąć zagadnienie obniżenia emisji składników spalin pochodzących ze spalania węgla kamiennego. Może to następować w wyniku zastępowania tego opału paliwami ciekłymi i gazowymi, bardziej przyjaznymi środowisku.

4. Istotne korzyści i znaczenie dla województwa może przynieść zwiększenie i zracjonalizowanie produkcji zwierzęcej, a zwłaszcza hodowli bydła i związanego z nią mleczarstwa. Rozwój hodowli mógłby stanowić także podstawę do uzyskania odtwarzalnego źródła energii – biogazu.

5. Wojewódzki Ośrodek Doradztwa Rolniczego powinien szerzej zająć się pro-

blematyką ekorozwoju, szczególnie zaś „edukacją dla ekorozwoju” i jego aspektami ekonomicznymi.

6. Podstawowym warunkiem skutecznego działania na rzecz ekorozwoju jest wypracowanie założeń i uzyskanie społecznej akceptacji dla wojewódzkiej polityki ekologicznej. W tym celu należy tezy tego programu przedstawić do publicznej dyskusji i zatwierdzić program w organach samorządu lokalnego i administracji rządowej.

7. Należy zacieśnić i rozszerzyć współpracę między rządowymi i samorządowymi organami województwa a instytucjami naukowymi i uczelnianymi, które złożyły ofertę współpracy w sferze przygotowywania i wdrażania programu ekorozwoju w woj. ciechanowskim.

Podsumowując, można powiedzieć, iż konferencja „Ekorozwój obszarów wiejskich” spełniła zadania, jakie postawili organizatorzy. Próba skonfrontowania rozważań teoretycznych (nauki) z praktyką planowania i działania na rzecz ekorozwoju w województwie ciechanowskim okazała się niezmiernie interesująca i pożyteczna, zaowocowała szeregiem nowych pomysłów, inicjatyw i form współdziałania teorii i praktyki. Oczywiście, konferencja nie mogła odpowiedzieć na wiele nurtujących praktyków pytań i nie rozwiązała większości problemów teoretycznych, natomiast postawiła wiele nowych. Pozwoliła dostrzec nowe horyzonty i perspektywy ekologicznej przebudowy wsi polskiej oraz — jak się wydaje — stanowiła liczący się wkład do rozwoju teorii i praktyki ekorozwoju obszarów wiejskich.

LITERATURA

- [1] Ekorozwój obszarów wiejskich. Materiały konferencyjne. Zesz. Probl. Post. Nauk Rol., PWN, 401, s. 5–346.